

Språk- og begrepsforståelse hos minoritets elever

Denne artikkelen handler om hvorfor begrepsundervisning er nødvendig for minoritets elever, pluss en del om hvilke tiltak som kan iverksettes. I tillegg til å gi en teoretisk forståelse for emnet gir også artikkelen forslag til relevante nettsteder.

Forfatter: Eva Margareta Engenes, Seniorrådgiver ved Øverby kompetansesenter, Gjøvik

OM FORFATTEREN:

Eva M. Engenes er cand. polit. med hovedfag i pedagogikk og fordypning i minoritetspedagogikk. I tillegg har hun norsk og engelsk mellomfag. Hun har lang erfaring fra både PP-rådgivning og undervisning i videregående skole i fagene norsk, engelsk og psykologi, både for majoritets- og minoritets elever.

De siste 10 årene har Eva jobbet aktivt i forhold til lese-, skrive- og matematikkvansker hos ungdom og voksne, inklusiv minoritets elever. Siden 2001 har hun også vært engasjert av Fagskolen i Gjøvik til å følge opp studenter med lese- og skrivevansker. Hun har skrevet "[Fra vegring til mestring](#)", som er en innføring i fagfeltet og drifter et [nettbasert 15 studiepoengkurs](#) på Høgskolen i Gjøvik med samme navn. Kurset henvender seg til veiledere og lærere i videregående opplæring, voksenopplæringen og andre etater som NAV m. fl. (Brosjyren kan lastes ned som PDF-fil)

Språk og begrepsforståelse hos minoritets elever

Internasjonale undersøkelser viser at prestasjonsforskjellene mellom majoritets elever og minoritets elever er større i Norge enn i andre land. I tillegg vet vi at i Norge er andelen minoritets elever i det svakeste prestasjonssjiktet nesten dobbelt så stor som andelen majoritets elever (St.meld. nr. 30 (2003-2004:14)).

I denne artikkelen skal vi ikke diskutere tiltaksplaner som kan bidra til å heve minoritets elevens skoleprestasjoner på statlig og kommunalt nivå. Vi skal heller ikke drøfte hvorvidt en bør prioritere norskopplæring av minoritets elever eller revitalisere tospråklig undervisning. Artikkelen handler om begreper- og begrepsundervisning, litt om tiltak og henvisning til aktuelle nettsteder. Det å fokusere på nye ord og faguttrykk (førforståelse) er nyttig for alle elever på alle nivå, men helt nødvendig for de med et annet morsmål enn norsk.

Språk er makt. Den som behersker flere språk godt, besitter en svært viktig språklig og kulturell kompetanse.
Åse Kari Hansen Wagner, UiS

1. En flerkulturell skole...

I løpet av de siste 25 årene har norsk skole møtt en ny elevgruppe – fremmedspråklige elever, innvandrerelever eller elever fra språklige minoriteter. I dag benyttes oftest begrepet minoritets elever. Siden tidlig på 80-tallet til i dag er andelen vokst til ca 4 prosent, og de

representerer ulike sosiale lag, ulike livssyn og ikke minst mange ulike morsmål. Om lag 10 000 elever i norsk grunnskole tilhører en av de fem store morsmålgruppene: urdu, vietnamesisk, engelsk, spansk eller tyrkisk, mens de øvrige 9000 fordeler seg på ca 75 språk. Med andre ord den norske skolen er blitt flerkulturell! For å bruke en slik betegnelse kreves det at skolen tilpasser sin opplæring, både språklig og kulturelt, for å imøtekomme de forskjellige elevgrupperes særtrekk og behov.

Kunnskapsdepartementet har innført ny læreplan i norsk for minoritets elever høsten 2007. Dette er gjort for å styrke norskopplæringen. Læreplanen er nivåbasert og tilpasset hver enkelt elev. Men når vi vet at selv minoritets elever som mestrer dagliglivets norsk og den språklige ungdomskoden brukbart, lett misforstår innholdet i sentrale fagtekster, må det settes inn effektive tiltak. Elever som har mangelfull forståelse av ord og begreper, både konkrete og abstrakte, kan lett få fagvansker av ulik grad – noe som fører til at unødvendig mange blir tapere i skolesystemet vårt.

For å kunne tilrettelegge undervisningen i lys av det etniske mangfoldet som finnes i norsk skole i dag, må staten gjennom bevilgninger bidra til relevant forskning og utdanning som kvalifiserer for slik undervisning og rådgivning. Joron Phil (2005) hevder at skal PP-tjenesten løse sine rådgivningsoppgaver i forhold til skolens undervisning av minoritets elever, er det behov for kompetanseheving både av personalet i PP-tjenesten spesielt og skolen generelt.

2. Begrepsforståelse

Frafallet i videregående opplæring er relativt stort pga grunnleggende mangler mht kunnskap om språkets nyanser. Det kan med andre ord dreie seg om å ha eller ikke ha tilgang til en felles forståelse av hva ting betyr. En mangel på elementær kjennskap til norsk barnekultur, som enkle barnesanger, regler og rim, barnebokforfattere som Torbjørn Egner og Anne Cath. Vestli, bidrar ofte til å skape distanse mellom minoritets elever og elever med norske foreldre. Sammenfattet kan en si at det å ha liten kjennskap til hentydninger (allusjoner), til utsagn og personer fra norsk litteratur mm, gjør skolegangen ekstra belastende for mange elever med innvandrerbakgrunn.

Det er få temaer som er så sentrale innenfor feltet opplæring av minoritets elever, som elevenes språklige faglige utvikling. Kamil Øzerk registrerte i sin undersøkelse om elevers læringsutbytte at 45 % av språklige minoriteter klarte seg veldig bra, mens hele 55 % av elevgruppen klarte seg svært dårlig i fagprøver i natur- og samfunnsfag (Spesialpedagogikk nr 06/05). Det som er spesielt, er at nesten ingen minoritets elever klarte seg middels bra! Språkproblemer pga et dårlig utviklet ordforråd kommer med full tyngde allerede i første klasse i videregående opplæring, uavhengig av programområde, men blir tydeligst på programområde med økt krav til uttrykksform og argumentasjon. Lesing av fagtekster krever bakgrunnskunnskaper, sakkunnskaper og språklig og kulturell kompetanse.

Eksempel fra naturfagprøve på 1 vg (tidligere grunnskurs), høsten 2005:

*”Tungtvann er det vannet som ligger ganske langt nede under vannet.
Tungtvann er også en musikkgruppe”.*

Det å bygge et underliggende fundament for elevenes tospråklige begrepsmessige og kunnskapsmessige utvikling er helt avgjørende. For minoritets elever mener vi det kan få uheldige konsekvenser hvis det ikke blir økt fokus på begreper. Nye faguttrykk og begreper bør introduseres før elevene skal lære seg nytt stoff. Ikke minst er det nødvendig å knytte disse begrepene opp mot noe kjent og lett forståelig. Ved ikke å satse systematisk på tiltak

som sikrer elevenes muligheter til forståelig kommunikasjon, deltakelse i læreprosesser og innholdsforståelse vil elevene få store hull i fundamentet for språklig og faglig utvikling. Samtidig er det viktig å understreke at elevens erfaringer gjennom eget språk og egen kultur har en styrke som ikke må undervurderes.

Mens **ord** hører til vårt språkssystem, hører **begreper** til tanke-systemet (T.O. Engen og L. Kulbrandstad, 1985). Mens våre tanker er avgjørende for hvordan vi handler overfor omverdenen, er vårt språk avgjørende for hvordan vi kommuniserer med andre. Dette er to forskjellige, men likevel sammenhengende systemer. **Begrepsoppbyggingen** – etableringen av selve redskapet for å gripe verden – er noe langt mer fundamentalt enn de språklige merkelappene (ord) for begrepene, og er helt avgjørende for å forstå innholdet i en tekst.

Begreper vi allerede har etablert, er svært viktige redskap for å organisere, systematisere og utvide vår kunnskap. Begreper som en gang er lært på morsmålet, er avgjørende ved tilegnelsen av et nytt språk. Minoritetselever som har språklige betegnelser for abstrakter, vil lettere mestre krevende teoretisk fag på høyere trinn.

Ord, uttrykk og begreper er avhengig av konteksten de er satt inn i - dvs. tekstens innhold. I faglig sammenheng er det nødvendig å være presis, likevel får minoritetselever lett problemer hvis det benyttes ukjente uttrykk/ordforbindelser, selv om ordene hver for seg er kjente. Det finnes en rekke slike ord som stadig opptrer sammen (kollokasjoner), noe som forekommer hyppig i lærebøker (A. Golden, 2003). Uttrykket ”*holmer og skjær*” er et eksempel på en ordforbindelse. Selv om de færreste er klar over at det finnes mange kollokasjoner i en tekst, er det denne kunnskapen vi bl.a. benytter når vi fyller ut en clozetekst. Noen uttrykk er vanskelig å forstå mens andre er mindre problematiske.

3. BU-modell for begrepsundervisning

BU (dvs begrepsundervisning) som pedagogisk strategi retter seg inn mot å redusere den språklige svikten ved å bidra til at barn og unge i utgangspunktet gis anledning til å forbedre den språklige læreforutsetninger. Modellen retter seg både inn mot generelle og spesifikke lærevansker. Selv om metoden hovedsakelig anbefales brukt for elever på småskoletrinnet, har tenkningen i modellen elementer i seg som er interessant også ved formidling av norsk til unge og voksne innvandrere. Se: [Statped - Begrepsundervisning og ferdighetsopplæring \(BU\)](#)

BU er systematisk undervisning av grunnleggende begreper og begrepssystemer som angår farge, form, stilling, plass, retning, størrelse, mønster, følelser, antall og tid m.m. (M. Nyborg 1994). Til sammen dreier det seg om 18 begrepssystemer. Metoden sikter mot å utvikle positive forventninger til egen læring. Videre vektlegges øvelse i å styre oppmerksomheten, øvelse i å forlenge og utvide korttidsminnet samt øvelse i språklig tenkning via bevisst språkbruk.

BU-modellen ble utviklet gjennom forskning over flere år, og den anses som beste metode så langt i arbeidet med å gi elevene like gode læringsvilkår. Gunnvor Sønnesyn (Spesialpedagogikk nr. 10/2005) mener at BU-modellen og de mer omfattende teorier om læring, også kan være et godt redskap i matematikkundervisningen. Lærere som underviser i matematikk, har et ansvar for å gjøre matematikken begripelig og legge til rette for at elevene, ikke minst minoritetsspråklige, blir mer språklig bevisste.

Dessverre er Nyborgs modell for begrepsundervisning meget omfattende, men deler av den blir brukt. Når jeg likevel har valgt å vise til Nyborgs modell, så er det fordi den voksne minoritetsspråklige eleven ofte mangler evnen til å sette begreper i system. I en tidlig innlæringsfase kan det å vise til konkrete, også for voksne som skal lære et nytt språk, gi bedre "aha-opplevelser" enn bilder i læreboka eller PowerPoint-presentasjon. Gjennom erfaring med det spesielle får eleven forutsetninger for å generalisere.

Forskningen til Nyborg viser at det å arbeide med begrepssystemer alltid vil være viktig, uansett undervisningsnivå. Det å bli bevisst over- og underbegreper generelt, og nye ord og uttrykk innen et nytt fagområde spesielt, kan være helt avgjørende i å mestre faget i tråd med egne evner. Sagt på en annen måte, det kan være avgjørende mht om eleven vil ha behov for spesialpedagogiske tiltak eller ikke! Andreas Hansen m. fl. (2006) har skrevet en mer tilgjengelig bok om begrepsundervisning og begynneropplæring i lesing, der det vises til Nyborgs modell.

4. Metaforer

Begreper, språklige bilder og ikke minst metaforer som gjennomsyrrer både muntlig og skriftlig kommunikasjon, vet vi er vanskelige for mange minoriteter. Anne Golden viser i sin doktorgradavhandling (UiO, 2005) at det er stor forskjell på elever når det gjelder forståelse for begreper som er brukt i lærebøkene. Og for mange blir tekstene vanskelige pga alle metaforer som benyttes i f.eks samfunnsfagsbøker. Vi vet i dag at metaforer gjennomsyrrer langt flere ord og uttrykk enn det en tradisjonelt har regnet med.

I avhandlingen hennes fikk både minoritets- og majoritetselevne i oppgave å forklare de samme setningene. Til hver setning var det gitt fire forskjellige forslag til svar, eleven skulle velge et riktig svar. Disse setningene kaller hun begrepsmetaforer, og de er hentet fra elevens egne samfunnsfagsbøker:

- Å bryte ut av ekteskapet
- Å komme fram i lyset
- Å kaste et nytt lys over saken
- Å føre bak lyset
- Å være i fyr og flamme over forslaget
- Brenne alle broer

En ikke altfor oppsiktsvekkende konklusjon var at nesten alle elever med norsk som morsmål, forsto godt innholdet i uttrykkene ovenfor. Derimot forsto svært få elever med norsk som andrespråk det som norske gjennomsnittselever mestret. Ved å oppfatte setningene konkret mistet de mye av nyansene i innholdet. Undersøkelsen viste at det å forstå innholdet i setningene hadde lite å si om eleven snakket hovedsakelig norsk eller ikke i hjemmet. Derimot hadde det mye å si på hvilket klassetrinn elevene begynte i norsk skole!

Anne Golden forteller at de språklige uttrykkene ofte er ulike, men at mange språk har de samme begrepsmetaforer.

"Å brenne alle broer" heter på engelsk "burn your boats", mens på tunisisk heter dette: "å drepe sine kameler".

Uttrykket ”å komme fram i lyset” mente mange elever kan bety ”å legge noe fram i lyset”... Det å legge vekt på metaforforståelse i undervisningen kan være helt avgjørende for minoritetsspråklige elever mht å mestre krevende teoretiske fag. Selv om lærebøkene inneholder mer eller mindre forståelige metaforer, mener Golden at metaforer tross alt er uunnværlige siden de også gjør det enklere å beskrive abstrakte begreper.

5. Fremmedord

På norsk har vi mange ord som stammer fra andre språk, ofte gresk eller latin. Det er disse ordene vi kaller fremmedord. Disse ordene kjenner vi igjen i andre språk, for eksempel i engelsk og tysk. Språklige minoriteter har færre assosiasjoner til våre fremmedord, og de trenger mer hjelp til å lære slike ord og begreper. En del fremmedord kjenner de nok igjen fra eget morsmål, men det er ikke sikkert disse ordene betyr det samme som på norsk. Det er stor forskjell på å komme fra Sør Amerika med spansk som morsmål, og det å snakke et stammespråk fra for eksempel Somalia. Elever som har noe kjennskap til engelsk, uansett hvilken språkgruppe de tilhører, har selvfølgelig fordeler mht fremmedord.

Fremmedord er ofte sammensatte ord som det kan være vanskelig å forstå. Men hvis elevene kjenner betydningen av noen rotmorfemer (grunnord), noen prefikser (forstavelser) og noen avledninger, kan vi gjøre det lettere for elevene å finne fram til meningen med mange fremmedord. Det er viktig å ta undervisningsopplegg om fremmedord alvorlig. Egentlig handler dette om å bli fortrolig med ordene både for å kunne kommunisere generelt – være en del av samfunnet vårt, men like viktig er det for den enkelte mht å lykkes i vårt utdanningssystem. For uten kjennskap til mange av disse fremmedordene kan det få uheldige ringvirkninger. Lesetempoet blir langsommere og dermed blir leseforståelsen av innholdet i teksten redusert.

6. Tiltak og IKT

Det er et faktum at minoritets elever kan ha spesielle behov som krever pedagogisk oppfølging og tilrettelegging. Både lærere og pedagogisk-psykologisk rådgivere bør kunne skille ordinære språktilegnelsesvansker som minoritets elever kan ha i andrespråket, fra eventuelle spesielle behov eleven måtte ha (svaksynt, dysleksi, hørselhemmet osv). Erfaring og undersøkelser viser at dette fremdeles ikke er en selvfølge i dagens skole.

Målet for denne artikkelen gjelder også å vise til gode tiltak – og dermed økt fokus på begrepsundervisning. Vi har ikke som mål å vise til ”alt” som kan være gunstig for minoritets elever, men vil foreslå noen datahjelpemidler, internettressurser og kompenserende tiltak. Høigaard (2005) skiller mellom hjelpemidler for lesing, forståelseshjelpemidler, hjelpemidler for å organisere og strukturere, hjelpemidler for skriving og hjelpemidler for presentasjon.

Det å skaffe seg oversikt og kunnskap knyttet til datahjelpemidler kan virke overveldende, men det er et spennende fagområde. Vi henviser forøvrig til artiklene i: [Statped - IKT som hjelpemiddel i skriving](#) og [IKT som hjelpemiddel i skriving](#) angående ytterligere informasjon om digitale hjelpemidler. Vi anbefaler også kurs ved Bredtvet kompetansesenter se: – [kurskatalogen](#) i pdf-format. Tiltak som gis for elever mht spesifikke lese-/skrivevansker er gunstige også for minoritets elever, som ikke mestrer andrespråket godt nok. Ikke minst er det viktig å understreke at denne kunnskapen kommer mange elever til gode, også majoritets elever – både de som sliter, og de som mestrer skolen godt, men som ønsker å bli enda flinkere!

DAISY-bøker

De fleste faglitterære bøker for grunnskolen, og en del for videregående, er nå tilgjengelig som DAISY-bøker. Noen få av disse er fulltekstbøker. DAISY-formatet bidrar til en betydelig mer brukervennlig løsning for faglitterære bøker enn lydbok på kassett, som har vært benyttet tidligere.

Begrepsportalen, www.begrepsportalen.no, er et godt tiltak for å øke elevenes begrepsforråd i mange fag, både i ungdomsskolen og videregående opplæring. Det er et nasjonalt samarbeid om begrepsforståelse. Portalen er utarbeidet på Gjøvik videregående skole av Sverre Sars, Tor Henrik Mikkelsgård og Eva Engenes. Det er tatt utgangspunkt i elevenes egne behov i skolehverdagen, og elevene har selv vært med i å velge ut aktuelle begreper. Til nå over 4000 begreper! Databasen er utviklet over mange år gjennom daglig samarbeid med minoritets elever. Det er ønskelig at alle som har tilgang til Begrepsportalen hjelper til med å utvikle Begrepsportalen til "et pedagogisk nettverk" til felles glede og nytte.

Begrepsportalen er beregnet til bruk for minoritets elever i videregående opplæring, likevel kan den være nyttig for alle elever som sliter for å huske/lære ny fagterminologi. Databasen er basert på et meget fleksibelt opplegg, og kan lett tilpasses norske elever som sliter mht å lære begreper, metaforer og fagterminologi.

En oppgavesamling og en kartleggingstest som er direkte knyttet til begrepsbasen, er utarbeidet av Sverre Sars. Ytterligere informasjon på nettstedet - Begrepsportalen. I løpet av 2008 vil oppgavesamlingen og testen bli tilpasset ungdomstrinnet.

Kartlegging av minoritets elever lesehastighet og forståelsesevne viser ofte svært lav lesehastighet. Mange av disse elevene er overraskende flinke til likevel å få med seg innholdet. Men det tar tid, og de går derfor glipp av mye læring. Denne elevgruppen profiterer på å benytte elektroniske oppslagsverk og ordbøker der ord- og begrepsforklaring kommer til syne ved et tastetrykk og kan bli lest opp ved behov. [Lexin](#) er en oversiktlig og nyttig billedordbok for minoriteter på nett. [Caplex nettleksikon](#) er et reklamefinansiert leksikon på Internett - og [Wikipedia](#) er et ikke-finansiert leksikon, men avhengig av donasjoner. Begge nettleksikonene er gratis.

Det er viktig å skille mellom digitale og papirbaserte leksika. Det digitale leksikon har en bedre mulighet til å strukturere stoffmengden på flere måter. Det digitale har fem inngangsporter, dvs alfabetisk, kronologisk, geografisk, audiovisuelt og tematisk analoge leksikon har vi kun adgang gjennom alfabetet.

For mange minoritets elever er nettopp det å strukturere stoffet en utfordring. Ved hjelp av et tankekartprogram, f. eks [Inspiration](#), [Mikrodaisy](#) kan disse elevene få hjelp til å organisere fagstoff i kategorier og nivåer. Tankekartene kan overføres til en disposisjon for skrivearbeidet med over- og underpunkter noe som vil lette arbeidet med å forstå sammenhenger i lærestoffet. En disponering av fagstoffet er et godt grunnlag for studieteknikk. En slik visuell oversikt kan også være en støtte i forbindelse med muntlig framføring.

[Verktøyprogrammet Analyse](#) kan også bidra til god struktur i skriftlig arbeid. Det brukes som et avansert tekstbehandlingsprogram for både majoritets- og minoritets elever som trenger veiledning mht å skrive. Vi snakker da om elever som behersker "skrivekunsten" til en viss grad, men som likevel sliter på ord-, setnings- og/eller avsnittsnivå. Elever som trenger hjelp til å finne rett ord, variere ordbruken, lage setninger, disponere en tekst og har startvansker, vil profitere på å benytte Analyse.

Programmet er godkjent til bruk av departementet til eksamen for elever som har spesifikke språkvansker i videregående opplæring. Likevel mener vi det er selve arbeidsprosessen i løpet av skoleåret som er helt avgjørende for å øke interessen og ferdigheter i skriving. Med bruk av [C-pen](#) kan kortere tekster skannes inn i Analyse.

Vår erfaring er at en del minoritets elever er ustrukturerte mht store og små bokstaver. De ”glemmer” å begynne ny setning med stor bokstav, har få begreper, skriver innfløkte setninger og apostrof-s i genitiv (som i engelsk) osv. Ved hjelp av Analyse kan også tekstens ”layout” forbedres. Ved bruk av programmet over tid, får flere elever økt forståelse for grammatikk, de blir mer motivert til å skrive lengre besvarelser og gjør færre feil. Det skal relativt lite til for å få bedre karakter i norsk dersom besvarelsen blir mer oversiktlig, forbedret ”lay-out” og med færre ”typiske” fremmedspråklige feil! Uten Analyse blir slike elementære feil rettet av faglærer, og da ofte uten læringseffekt.

Matematikk og naturfag har stor grad av krevende tekst og begreper. ”Førforståelse” om vanskelige temaer og begreper vil som allerede nevnt, øke kunnskapsnivået til denne elevgruppen. Øker begrepsforståelsen, øker også elevens evne til å gjøre rede for innholdet, både muntlig og skriftlig.

Dessverre kan ikke Analyse benyttes sammen med digital stemme eller [talesyntese](#). Hvis det er ønskelig, må teksten limes inn i et worddokument. Det å lytte til det en har skrevet, gjør eleven oppmerksom på egne feil – og øker hans/hennes bevissthet mht til tekstproduksjon. De elevene som profiterer på å benytte talesyntese, kan gjøre det, men må da skrive i Analyse og lytte til teksten i Word eller omvent.

Forslag til nyttige lenker

Analyse: www.Hellerud.vgs.no/Analyse Et kompensatorisk skriveprogram som egentlig er utviklet mht dyslektikere i videregående skole. Programmet kan med hell benyttes av minoritets elever i både ungdomsskolen, i vgo og voksne, elever og studenter.

www.Bazar.deichman.no Nettjeneste for språklige minoriteter i Norge på mange språk

www.begrepsportalen.no Med tilgang til en språktest og oppgavesamlingen ”Begreper i bruk” med vekt på begrepsforståelse

www.deich.folkebibl.no informasjon om bøker på forskjellige språk: somali, tyrkisk, urdu og vietnamesisk.

www.griegmultimedia.no har pedagogisk programvare og nettbaserte kurs for norsk- og fremmedspråkopplæring. 1. [Veien inn](#) er et nettbasert kurs som bygger på læreplan i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere. 2. [Veien videre](#) er nettbasert grunnskoleopplæring i norsk for voksne innvandrere. Kurset fører fram til grunnskoleeksamen for voksne og kan brukes som forberedelse til språkprøven på høyere nivå. 3 [Veien fram](#) er et nettbasert norskkurs for minoritetsspråklige elever i videregående opplæring. 4. [Norsk basis](#) er basert på anerkjente prinsipper om assosiasjonsintensiv læring. Programmet er like velegnet for alle minoritetsspråklige, nesten uansett forkunnskaper og bakgrunn.

www.hio.no/nafo NAFO: Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring. Besøk nettstedet hvis du ønsker råd og veiledning om tospråklig opplæring i barnehage eller skole.

Se også: TOSP ved Sunil Loona og artikkel mht lese- og skriveutvikling i et to- og flerspråklig perspektiv ved Liv Bøyese.

www.hundespor.no er et dataspill & bok (Høgskolen i Oslo). Finnes på mange språk: tyrkisk, arabisk, somali, urdu, albansk og engelsk.

www.innvandring.no Med bl. a. informasjon om regjeringens innvandringspolitikk. Bjarne Håkon Hanssen presenterte regjeringens forslag til ny utlendingslov 29.06.07.

www.kulturbro.no er et forlag som arbeider for å fremme integrering, kulturforståelse og språkutvikling gjennom utveksling av litteratur på forskjellige språk. Det gir ut barnebøker der en kan lese de samme tekstene på norsk og flere andre språk.

www.kunnskapsnettverk.no Støtter og synliggjør læringsnettverk i offentlig sektor og formidler erfaring fra slike. Oversikt over offentlige virksomheter. Læringsnettverk kan dannes på tvers av offentlige virksomheter, hierarki og geografi.

<http://lesesenteret.uis.no> Universitet i Stavanger. Landsdekkende kompetansesenter for lese- og skrivevansker (dysleksi). Denne delen er knyttet til Statped. Senteret har oppgaver på et utvidet arbeidsområde i forhold til leseopplæring og leseutvikling <http://www.mikrodaisy.no/> og <http://www.mikrodaisy.no/?mid=3> angående kompenserende hjelpemidler

<http://noa.cappelen.no/index.cfm?fuseaction=site.main> NOA-nett er et hjelpemiddel for lærere som underviser i norsk som andrespråk. Det er utviklet mange nye læremidler for voksne som vil lære norsk. Ett av dem er læreverket Intro - samfunnskunnskap for voksne innvandrere. En lenke går nå fra Intro-nettsidene til NOA-nett, slik at Intro-lærere får enkel tilgang til diskusjonsforumet.

www.skolenettet.no Skolenettet er Utdanningsdirektoratets tjeneste for elever, lærere og skoleledere, foreldre og andre som er interessert i skole og læring.

www.skolenettet.no/lexin Her finnes billedordbøker for minoriteter på engelsk, tamil, kurdisk, somali, tigrinja, arabisk, tyrkisk og persisk

Statped (Statlig spesialpedagogisk støttesystem) er et nasjonalt tjenesteytende system som skal bistå skoleeiere med å legge til rette for kvalitativ god opplæring for barn, unge og voksne med særskilte opplæringsbehov. Nedenfor vises det til de kompetansesentrene som bl. a. har med språk, kommunikasjon og språklige minoriteter å gjøre:

www.statped.no/bredtvet

www.statped.no/torshov

www.statped.no/sorlandet

www.statped.no/trondelag

www.statped.no/overby

www.statped.no/vest

www.utrop.no Nettportal om det flerkulturelle Norge og med informasjon fra aviser i ca 60 land.

www.utdanningsdirektoratet.no

www.velkommenoslo.no er en nettside som er laget spesielt for flyktninger og innvandrere som er nye i Oslo. Nettsiden inneholder mye nyttig informasjon, og har mange pekere til offentlige instanser. Sidene kan også være til hjelp for både offentlig og privat ansatte og for andre som jobber som rådgivere for innvandrere.

www.virvel.net er en spennende nettside for barn hvor de ved hjelp av dataspill kan få vite mer om: Barns og voksnes rettigheter, ulike tallsystemer og alfabet, leker og spill fra mange land, natur og miljø, kultur og religion i ulike deler av verden

www.vox.no: Vox er et nasjonalt senter for læring i arbeidslivet.

Vox er en etat under Kunnskapsdepartementet.

Vi arbeider for økt deltakelse i samfunns- og arbeidsliv ved å heve kompetansenivået hos voksne med særlig vekt på grunnleggende ferdigheter, voksnes rett og realkompetanse:

www.abcp.no Interaktiv opplæring i elementær pc-bruk. Finnes også som cd-rom.

www.abcp.no/english Og er oversatt til engelsk

<http://www.vox.no/templates/ArticleOverview.aspx?id=664> Digitale læremidler:

Vox har utviklet læremidler og ressurser som er gratis tilgjengelig på internett.

www.regnehjelpen.no Et nettsted for voksne med konkrete eksempler på matematikk i dagliglivet. Interaktive regneoppgaver.

www.vox.no/mathsaid Regnehjelpen er også oversatt til engelsk

www.vox.no/metodiskveiledning gir råd og tips til lærere i voksenopplæringen for minoritetsspråklige

www.lesogskriv.no Ett nettsted med godt over 1000 interaktive oppgaver for å heve lese- og skrivekompetansen for voksne

Litteraturreferanser

- **Engenes, Eva Margareta og Norborg, Arne** (2007): Fra vegring til mestring. Hvordan hjelpe den voksne eleven med lese- og skrivevansker i utdanning og arbeid. Statped skriftserie nr. 52.
- **Gabrielsen, Egil og Lagerstrøm, Bengt Oscar**(2007). Med en annen bakgrunn. Lese- og regneferdigheter blant voksne innvandrere. Lesesenteret. Universitetet i Stavanger.
- **Golden, Anne** (2003, 2.utg): Ordforråd, ordbruk og ordlæring i et andrespråksperspektiv. Gyldendal Akademisk
- **Golden, Anne** (2006): Om å gripe poenget i lærebøkene. Minoritetselever og metaforiske uttrykk i lærebøker i samfunnsfag. Nordang 2 - Nordisk Tidsskrift for andrespråkforskning 2(1):79-101
- **Hansen, Andreas, Kirsti Koppen og Anne Svendsen** (2006). Basisbok for begynneropplæring i lesing. Begrepsundervisning. Info Vest Forlag, 2006.
- **Høigaard , Bjørgulf m. fl.** (2005): Utdanning
- **Nyborg, Magne** 1994 II: BU-modellen. INAP-forlaget, Asker/Kvam. (Modellen er forankret i det som var tilgjengelig av pedagogisk/psykologisk litteratur da han arbeidet med sin doktorgrad, og sin egen forskning (1971, 1985 I og II)
- **Phil, Joron** (2005). Etnisk mangfold i skolen: Det sakkyndige blikket. Universitetsforlaget
- Utdanningsdirektoratet, NAFO og FUG (2006). [Barn i flerspråklige familier](#). Veiledning til foreldre og ansatte i barnehager og på helsestasjoner (PDF-fil).